Aranka-műhely, kutatóiskola

Korábban komoly tudományos és publikációs reményeket keltő, erdélyi központú, többnevű társaság volt az, amely Aranka titoknak körül létrejött 1790-ben és amely a Diéta döntése szerint a nyelv korszerűsítésére szerveződött. Eredetileg a magyarságnak az adminisztráció honi nyelvéhez való jogát ismerték el Erdélyben – ennek fejlesztése céljából kerülhetett sor a Társaság engedélyezésére. Az akadémiai célok aztán a tagok kezdeményezésére helyettesítették lassan a pusztán nyelveket. Maga a társaság pénz és erkölcsi támogatás miatt a XIX. század elején megszűnt, de a magyar nyelv, irodalom és általában a felvilágosodás műveltségének kutatója mindegyre a Társaság (ügyei, szöveges öröksége, szervezője) közelébe kerül.

E társaság szöveges gyűjteményeit, amelyek jórészt az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjteményeibe kerültek, a filológus mesterség elsajátítására kívántuk felhasználni. A kutatócsoport tagjai egy a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem magyar irodalomtudományi szakkörében filológus diákként kezdték a munkát, mára doktorandusok, mesterképzős kutatók – néhányuk már tanári diplomával rendelkezik. A filológiai feltáró munka a Múzeum-Egyesület nyújtotta keretek között irodalom- és művelődéstörténeti célokat követve, nemzedékeket is összekapcsolva folytatódik.

Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő társaság és titkára, Aranka György szöveges hagyatéka jelenleg szétszórva, több gyűjtőhelyen található. A helyreállítás, kiegészítés, rendezés munkája az értelmezéssel párhuzamosan folyik, és közben a szövegek története a kutató számára az emberi tudás alakulástörténeteként is megjelenik. A nyelv használata, a nyelv megbecsülése érdekében végzett mindenkori tudományos és művészi alkotó munka a mai (globalizációs) irányzatok közepette új aktualitást nyer.

A nyelv jelenbeli alkamassága, jövője és története konkrét összefüggésekben vizsgálható annak a munkának során, amelyre vállalkoztunk.

Ezek mellett a bécsi újságírók, Baróti Szabó Dávid virti köre, a pesti, pozsonyi, komáromi magyar szerzőknek az erdélyi kezdeményezésekhez való viszonyulása, Arankának a cenzúrához, az induló magyar folyóiratokhoz való kapcsolódása és mindegyre: a kéziratok olvasása-értelmezése jelenik meg a könyvben, amely közel engedi a megfejtőt a szerzőtől-összefüggéstől messzire kallódott kézíráshoz, a probléma lehetséges megfejtésében a tanulás jó módszereit remélve.

Értékes tanulmányok születtek az Aranka-anyagról a XIX. század második felétől kezdve. Előbb Jakab Elek, Mikó Imre, a XX. században többek között Jancsó Elemér, Rohonyi Zoltán, Enyedi Sándor, Éder Zoltán, F. Csanak Dóra foglalkozott az akadémiai mozgalom részeként értékelhető Nyelvművelő Társaság tevékenységével, az eredeti szándék szerint megjelentetésre szánt, általa összegyűjtött tudományos és szépirodalmi kéziratokkal. Valójában elválaszthatatlan a kettő: a valamikor titkár, Aranka György személye és az intézmény, amelynek ő többek meggyőződése szerint nem is titkára-hivatalnok, hanem ügybuzgó felelőse, lelke volt. Ez egyrészt kitérít a kutatás gyűjtőkörét, szélesíti a tanulmányok tematikai mezejét, másrészt újabb problémákat vet fel, amelyek megoldása szöveg és civilizáció, könyves kultúra és intézménytörténet kapcsolatainak rekonstrukciós modelljeiben ragadható majd meg. Jelen kötetünk is bizonyítja, hogy a név szimbólummá alakulhat, egy kézirategyüttes a régi néven az eredeti possesszor halála után nemcsak szétszóródhat, hanem fennmaradhat, sőt gyarapodhatik is. A közügyek és a tudánypolitika szöveges tanúságai hasznos perspektívát adnak a művelődés- és mentalitástörténész, a történetkutató, a filológus számára.

A csoport most forrásközlő és értelmező tanulmányok formájában mutatja be eddigi eredményeit. Érezhető a hagyományos anyaggyűjtő-rendszerező filológia és a mai szövegtudomány elvi egybehangolásának igénye, erre a fiatal kutatók több lehetőséget is látnak. Szerencsésen kerülnek felhasználásra a közelmúltban megjelent elméleti vagy szövegkritikai kiadványok, a polémiatörténet részközleményei. Nem érdektelen a publikált források egybevetése a kéziratvariánsokkal és a közleményekben felbukkanó kapcsolathálózat sem, amelynek kataszterszerű feltárását éppúgy, mint a szövegekben utalásszerűen fellelhető korabeli publikálatlan kéziratokat vagy a ma már virtuális Aranka-könyvgyűjteményt a továbbiakban (további kötetekben) jegyzékbe rendezi a kutatócsoport.

A tanulmányok a szerzők idegennyelv-ismeretéből következően német, angol és latin forrásokat is érdemben hasznosítanak. A kezdő és szinte kezdő kutatók számára nagy lehetőség a közös kutatási téma és a publikációs perspektíva. Fontos a kutatók és tanulmányaik folyamatos párbeszéde: a kutatási eredmények egybevetése azonban nem jelentheti az egyéni kutatási módszerekről, a saját felismerések jogáról való lemondást.

A kötet a szöveg- és szerzőazonosítás, az átirás, a rendszerezés és típusleírás specifikus problémáit egy-egy konkrét szöveg (vagy szövegcsoporthoz) bemutatása és elemzése révén mutatja be, a történészek körében nagy vitákat kavart és ismert *Csiki Székely Krónikán* és a többiek által vizsgált leveleken kívül itt a felfedezés öröme is átélhető az eddig csak kéziratban hozzáférhető önismereti értekezés vagy a Schlözer-vita előzményeinek tanulmányozása közben.

A kötet első darabja egy több kötetesre tervezett sorozatnak, amely a levelek katalógusával, a levelek rendszerezett közlésével, a versgyűjtemény közreadásával és prózai értekezésekkel folytatódik az itt bemutatkozott kutatócsoport munkája várható eredményeként.

Mint a csoport vezetője, köszönetet mondok mindazoknak a fiatal kutatóknak is, akik hozzájárultak e csoport munkájához, ha tanulmányuk e kötetben még nem jelenhetett is meg. Külön köszönöm Király Emőke és Biró Annamária segítségét a kötet filológiai adatainak ellenőrzésében.

A munka elvégzését az Arany János Közalapítvány támogatása tette lehetővé.

Kolozsvár, 2004 szeptember

Egyed Emese